

The judicial branch in the USA

Umid SAIDAKHMEDOV¹

Tashkent Regional Court

ARTICLE INFO

Article history:

Received March 2023

Received in revised form

15 April 2023

Accepted 25 April 2023

Available online

15 May 2023

Keywords:

United States,
judiciary,
independent,
Supreme Court,
Federal courts,
appointment,
status, powers,
trial,
appeal.

ABSTRACT

This article studied the judicial power in the United States of America, its structure, the Supreme Court of the United States, federal courts, the legislation regulating their activities, and the issues of appointment of judges. The article also describes the procedure for consideration of cases by the courts, the powers of the courts, the judicial process, and the procedure for the consideration of cases by the courts of the first instance in the higher instances.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss3/S-pp347-351>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Америка қўшма штатларида суд ҳокимияти

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

АҚШ,
суд ҳокимияти,
мустақил,
Олий суд,
Федерал судлар,
тайинлаш,
мақом,
ваколатлар,
суд жараёни,
шикоят

Мазкур мақолада Америка Қўшма Штатларида суд ҳокимияти, унинг тузилиши, АҚШ Олий суди, федерал судлар, уларнинг фаолиятини тартибга солувчи қонунчилик, судьяларни лавозимларига тайинлаш масалалари ўрганилган. Шунингдек, мақолада судлар томонидан ишларни кўриб чиқиш тартиби, судларнинг ваколатлари, суд жараёни, биринчи инстанция судлари томонидан кўрилган ишларни юқори инстанцияларда кўриб чиқиш тартиби ёритилган.

¹ PhD, Associate Professor, Judge for Economic Affairs, Tashkent Regional Court.

Судебная власть в США

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

США,
судебная власть,
независимая,
Верховный суд,
федеральные суды,
назначение,
статус,
полномочия,
судебное разбирательство,
апелляция

В данной статье исследуются судебная власть в Соединенных Штатах Америки, ее структура, Верховный суд США, федеральные суды, законодательство, регулирующее их деятельность, вопросы назначения судей. Также в статье описаны порядок рассмотрения дел судами, полномочия судов, судебный процесс, порядок рассмотрения дел судами первой инстанции в вышестоящих инстанциях.

Америка Қўшма Штатларида ижроия ва қонун чиқарувчи ҳокимият аъзолари халқ томонидан сайланадиган бўлса, суд ҳокимияти аъзоларини ўз лавозимларига АҚШ Президенти тайинлаб, сўнгра улар Сенат томонидан тасдиқланади.

АҚШ Конституциясининг III-моддаси суд ҳокимиятига бағишланган бўлиб, унда Конгресснинг федерал суд ҳокимиятининг шакли ва тузилишини белгилаш бўйича катта ваколатлари ҳақида гап боради. Ҳатто АҚШ Олий суди судьяларининг сони ҳам Конгресс томонидан белгилаб берилади.

Маълумот учун: Олий суд судьяларининг сони 1869 йилгача олти нафар бўлган бўлса, ҳозирда эса уларнинг сони тўққизта, яъни Бош судья ва саккиз нафар ёрдамчи судьялардан иборат. Бу тартиб 1869 йилдан бери амал қилади.

Шунингдек, АҚШ Конституциясига кўра, Конгресс Олий суддан ташқари бошқа судларни ҳам ташкил этиш ваколатига эга бўлиб, у асосан федерал ишларни кўриб чиқадиган АҚШ округ судлари ва апелляция шикоятларини кўриб чиқадиган 13 та АҚШ апелляция судларини ҳам ташкил этган.

Федерал судьяларнинг ваколатлари фақат Вакиллар палатаси томонидан импичмент ёки Сенатнинг қарори асосида тугатилиши мумкин. Судьялар одатда муддатсиз даврга сайланадилар, улар умрининг охиригача ёки нафақа чиққунига қадар ёхуд Сенат томонидан ваколатлари тугатилмагунча фаолият олиб борадилар. Судьяларни бу тартибда сайланиши уларнинг жамоатчиликнинг хоҳиш-иродасига боғлиқлигининг олдини олиб, уларни янада мустақил бўлишини ҳамда фақат адолатли ва қонуний суд қарорларини қабул қилишларига хизмат қилади.

Умуман олганда, Конгресс федерал судларнинг низоларни кўриб чиқиш юрисдикциясини ҳам белгилайди. Бироқ баъзи ҳолларда, айтайлик, АҚШнинг икки ёки ундан ортиқ штатлари ўртасида низо юзага келган тақдирда, Конституцияга асосан Олий судга мазкур ишларни кўриб чиқиш учун юрисдикцияни белгилаш ваколати берилади, бу ваколатни Конгресс бекор қила олмайди. Бу Олий суднинг мутлақ ваколатидир.

Судлар фақат даъволар ҳамда шикоятларни кўриб чиқади. АҚШ судларида исботлаш тарафнинг зиммасида бўлиб, у судга даъво аризаси бериш учун унга зарар етказилганлигини исботлаши керак. Шунингдек, судлар тарафларга қонунларнинг мазмунини ёки хатти-ҳаракатларнинг қонунийлиги тўғрисида маслаҳат хулосалари бермайди. Одатда, низолар дастлаб туман судларида, сўнгра апелляция судларида кўриб чиқилади. Агар тараф иккала суднинг қарорларидан норози бўлган тақдирда ўз шикоятини Олий судга ҳам бериши мумкин. Одатда, АҚШ Олий суди томонидан

ишлар унчалик кўп кўриб чиқилмайди, яъни Олий суд томонидан ишларни мазкур судда кўриб чиқиш учун камдан-кам ҳолларда ишларни қабул қилади.

Федерал судлар қонунни шарҳлаш, қонуннинг конституциявийлигини аниқлаш ва уни алоҳида ҳолларда қўллаш бўйича мутлақ ваколатга эга. Судлар, Конгресс сингари, судга чақирув қоғози орқали далил ва кўрсатмаларни тақдим этишларини талаб қилишлари мумкин. Қуйи судлар Олий суднинг қарорлари билан чегараланади - Олий суд қонунни шарҳлагандан сўнг қуйи судлар Олий суднинг талқинини муайян иш фактларига нисбатан қўллашлари керак.

АҚШ Олий суди. АҚШ Олий суди мамлакатнинг энг юқори суди ва федерал суд тизимининг бир қисми ҳисобланиб, унинг фаолияти тўғридан-тўғри Конституцияда белгилаб қўйилган. АҚШ Конституциясига биноан Олий суд судьяларининг сони аниқ белгилаб қўйилмаган, лекин бу миқдор Конгресс томонидан белгиланади. Уларнинг сони 1869 йилгача олти нафарни ташкил қилган бўлса, ундан кейин уларнинг сони Бош судья билан биргаликда тўққиз нафар қилиб белгиланди. Барча судьялар Президент томонидан тайинланиб, Сенат томонидан лавозимга тасдиқланадилар ва уларнинг ваколат муддати умрининг охиригачадир. Судьялар қайта сайланиш учун қатнашиши ёки сайловолди ташвиқотини олиб бориши шарт эмаслиги сабабли, улар ишларни ҳал қилишда сиёсий босимдан холи олиб борадилар. Судьялар истеъфога чиққунигача, вафот этгунларигача ёки Конгресс томонидан импичмент эълон қилинмагунча ўз лавозимларида қолишлари мумкин.

Суднинг иш юкмаси деярли апелляция характерига эга, яъни ишлар асосан апелляция инстанция сифатида кўрилади, мазкур суд қарорлари устидан ҳеч қандай органга шикоят қилиш мумкин эмас, чунки у АҚШда федерал қонунчиликка асосан яқуний суд инстанцияси ҳисобланади. Шунингдек, суд баъзи тор доирадаги, яъни ўз ваколатига кирадиган ишларни, жумладан, элчилар ва бошқа дипломатлар ҳамда давлатлар ўртасидаги вужудга келган низоларни кўриб чиқади.

Олий суд ҳар қандай ишни апелляция тартибида кўриб чиқиши мумкин, қачонки у шундай ишни кўриб чиқиш юрисдикциясига эга бўлса, одатда у суд муҳокамасини ўтказмайди. Олий суднинг вазифаси қонуннинг маъносини шарҳлаш, қонуннинг маълум бир фактлар тўпламига нисбатан қўлланилиши ёки қонунни қандай қўллаш кераклигини ҳал қилишдир. Қуйи судлар қарор қабул қилишда Олий суд белгиланган прецедентга амал қилишлари шарт.

Деярли барча ҳолларда ҳам тарафларининг берган апелляция шикоятлари Олий суд томонидан кўриб чиқиладими. Тарафлар ишни Олий судда кўриб чиқиш учун судга ишни талаб қилиб олиш ҳақида илтимоснома билан мурожаат қилишлари лозим бўлади. Одатда суд амалиётида “гувоҳлик бериш” тушунчаси қабул қилинган бўлиб, агар тўққиз нафар судьядан тўрт нафари ишни кўриб чиқиш лозим, деб хулоса берса, иш кўриб чиқилади. Бир йилда одатда 7 500 та “certiorari” ҳақида (суд ишни чақириб олиш ҳақидаги илтимосномалар) берилган илтимосномалардан атиги 150 тасигина қаноатлантирилади (“grant cert”). Қоидага кўра, мазкур ишлар суд томонидан муҳим ҳисобланиб, уни қайта кўриб чиқиш зарурлигини англатади. Мисол учун, бундай ишлар тоифасига айнаи бир туркумдаги низо юзасидан бир штатда бошқача, иккинчи штатда бошқача айнаи бир ҳил қонунни турлича қўллаш натижасида суд қарори қабул қилинган бўлса, бундай ҳолларда бу турдаги ишлар, албатта, қайта кўриб чиқилиши зарурлигини англатади.

Агар суд certiorari тақдим этса, судьялар ишда иштирок этувчи тарафларнинг, шунингдек, amicus curiae ёки “суднинг дўстлари”нинг ҳуқуқий хулосаларини қабул қиладилар. Булар кимлар? Бу тармоқ саноат-савдо гуруҳлари, академиклар ёки ҳатто АҚШ ҳукуматининг ўзи ҳам бўлиши мумкин. Қарор қабул қилишдан олдин, Олий суд одатда тарафларнинг кўрсатувларини эшитади ва далилларни текширади, агар тарафларнинг кўрсатувлари бир-бирига номутаносиб бўлса, судьялар иш ҳолатларидан келиб чиқиб уларга саволлар беради. Агар низо Федерал ҳукуматга билан боғлиқ бўлса, унда Қўшма Штатларнинг Бош адвокати Қўшма Штатлар номидан далилларни тақдим этади. Шундан сўнг судьялар ёпиқ мажлис (маслаҳатхонага киради) ўтказиб, қарор қабул қиладилар ва (кўпинча бу бир неча ойга чўзилиши мумкин) келтирилган важларга баҳо берган ҳолда суднинг хулосасини эълон қиладилар.

Суд жараёни. Америка Қўшма Штатлари Конституциясининг

III моддасига кўра, ҳар бир ҳуқуқбузарлик содир этишда айбдор топилаётган шахс ваколатли суд ва ҳакамлар ҳайъатида одил судловдан фойдаланиш ҳуқуқига эга эканлигини кафолатлайди.

Конституцияга киритилган тўртинчи, бешинчи, олтинчи ва саккизинчи ўзгартиришлар жиноят содир этганликда айбланаётган шахсларни қўшимча ҳимоя билан таъминлашни кафолатлади. Буларга қуйидагилар киради:

- ҳеч бир шахс суднинг қарорисиз озодликдан, мулкидан ёки ҳаётидан маҳрум этилмаслиги;
- содир этилган ҳуқуқбузарлик ёки жиноят учун жазонинг муқаррарлиги, шахс битта содир этган жинояти учун икки маротаба жавобгарликка тортилмаслигининг кафолати (double jeopardy);
- холис ҳакамлар ҳайъати томонидан тезкор суд муҳокамасининг муқаррарлиги;
- гувоҳларни сўроқ қилиш ва ишларни тўлиқ ва ҳар томонлама кўриб чиқиш учун гувоҳларни судга чақиртириш ҳуқуқи;
- юридик ёрдам ва судда вакил иштирокини таъминланиш ҳуқуқи;
- ўзига қарши гувоҳлик бермаслик ҳуқуқи;
- ҳаддан ташқари гаров, ортиқча жарималар ва шафқатсиз ва ғайриоддий жазолардан ҳимоя қилиш ҳуқуқи.

Жиноят иши жиноятнинг табиати ва даражасига қараб, штат ёки федерал қонунлар асосида амалга оширилиши мумкин. Жиноят жараёни одатда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органи ходимининг жиноятчини ёки гумон қилинувчини ҳибсга олиниши билан бошланади. Агар ҳакамлар ҳайъати айблов эълон қилишга қарор қилса, судланувчи судья томонидан расман жиноятда айбланади.

Айбланувчига ишдаги барча далилларни кўриб чиқиш ва унга нисбатан ўз фикрларини баён этиш учун вақт берилади. Шундан сўнг, иш судга олиб борилади ва ҳакамлар ҳайъати томонидан ҳал қилинади. Агар судланувчи жиноятда айбдор эмаслиги аниқланса, айбловлар бекор қилинади. Акс ҳолда, судья қамоқ муддати, жарима ёки ҳатто ўлим жазосини ўз ичига олиши мумкин бўлган ҳукмни белгилайди.

Фуқаролик суд ишларини юритиш жиной суд ишларини юритишга ўхшайди, лекин улар давлат ва шахс ёки ташкилот ўртасидаги арбитраж ўрнига шахслар ёки ташкилотлар ўртасидаги низоларни кўриб чиқади. Фуқаролик ишлари бўйича, агар тараф ўзининг ҳуқуқлари бузилган деб ҳисобласа, у фуқаролик судига даъво аризаси

билан ўзининг бузилган ҳуқуқларини тиклаш, ҳаракатни таъқиқлаш ёки тўхтатиш, шунингдек, етказилган маънавий ва моддий зарарни ундириш юзасидан мурожаат қилиши орқали уни бартараф этишга ҳаракат қилиши мумкин. Даъво қўзғатилиб, далиллар тўпланиб, томонлар тарафидан улар тақдим этилгандан сўнг, жиноят ишидаги каби суд жараёни бошланади. Агар иштирок этувчи тарафлар судьялар ҳайъати томонидан суд муҳокамасига бўлган ҳуқуқидан воз кечсалар, иш судья томонидан ҳал қилиниши мумкин, акс ҳолда, иш ҳакамлар ҳайъати томонидан ҳал қилинади ва зарар тўланади.

Жиноят ёки фуқаролик иши кўриб чиқилгандан сўнг, қуйи суднинг қарори устидан юқори судга - федерал апелляция судига ёки штат апелляция судига шикоят қилиниши мумкин. "Апелляция берувчи" деб номланувчи апелляция шикоятини берган даъво иштирокчиси биринчи инстанция суди ёки маъмурий орган ишнинг натижасига таъсир кўрсатувчи ҳуқуқий хатога йўл қўйганлигини кўрсатиши керак. Апелляция инстанцияси суди биринчи инстанция суди ёки орган томонидан белгиланган иш баённомаси асосида қарор қабул қилади - у қўшимча далилларни олмайди ёки гувоҳларни эшитмайди. Шунингдек, у биринчи инстанция суди ёки агентликнинг асосли хулосаларини кўриб чиқиши мумкин, лекин одатда, агар топилмалар "аниқ хато" бўлса, суд жараёни натижасини фактик асосларга кўра бекор қилиши мумкин. Агар судланувчи жиноий ишда айбсиз деб топилса, у худди шу фактлар бўйича қайта кўриб чиқиши мумкин эмас.

Федерал шикоятлар учта судьядан иборат ҳайъат томонидан ҳал қилинади. Шикоятчи ҳайъатга қонуний далилларни "қисқача" деб номланган ёзма ҳужжатда тақдим этади. Қисқача айтганда, шикоятчи судьяларни биринчи инстанция суди хатога йўл қўйганлиги ва қуйи қарорни бекор қилиш кераклигига ишонтиришга ҳаракат қилади. Бошқа томондан, "апелляция" ёки "жавобланувчи" деб номланувчи апелляцияни ҳимоя қилаётган томон ўз қисқача баёнида биринчи инстанция судининг қарори нима учун тўғри бўлганлигини ёки нега биринчи инстанция суди томонидан йўл қўйилган ҳар қандай хатолар етарлича аҳамиятли эмаслигини кўрсатишга ҳаракат қилади.

Агар апелляция инстанция суди ишни биринчи инстанция судига қайтадан кўриб чиқиш учун юбормаса, охириги сўзни, якуний суд ҳужжатини қабул қилиш одатда апелляция суди зиммасида қолади. Баъзи ҳолларда суд қарори тўлиғича туман апелляция суди судьялари томонидан ҳайъатда кўриб чиқиши мумкин.

Федерал апелляция судида ёки штатнинг олий судида ишни ютқазган томон АҚШ Олий судидан ишни қайта кўриб чиқишни сўраб, унга "даъво аризаси" бериш учун шикоят бериши мумкин. Бироқ Олий суд ишни қайта кўриб чиқишга мажбур эмас. Суд одатда аниқланмаган янги ҳолатлар мавжуд бўлса, умуман ишни кўриб чиқишда процессуал қонунчилик бузилган бўлса ёки икки ёки ундан ортиқ федерал апелляция судлари қонунни бошқача талқин қилса, ишни кўриб чиқишга рози бўлади (Қонун бўйича Олий суд апелляция шикоятини кўриб чиқиши шарт бўлган алоҳида ҳолатлар ҳам мавжуд). Олий суд ишни кўриб чиқаётганда тарафлар ёзма фикрномалар топширишлари керак, суд эса оғзаки далилларни эшитиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/our-government/the-judicial-branch/>